

RIMA ÎN EPIGRAMĂ

Dr. Elis Râpeanu

Rima, alături de ritm și măsura versului, contribuie la crearea muzicalității catrenului epigramatic. Fără o bună stăpânire a registrului prozodic, nu se poate realiza o epigramă, considerată o adevărată bijuterie a artei literare.

Prin rimă se înțelege suprapunerea sonoră, deci omofonia ultimei(ultimelor) silabe accentuată (accentuate) de la finele a cel puțin două versuri: „Sfirijită ca o Sfântă Vineri.../ Băbeasca place mult la tineri”. Din multiplele aspecte pe care le implică teoria, dar mai ales practica versificației, ne vom referi la cele care prezintă interes pentru epigramă.

În stricta versificație, rima perfectă (rima bogată) era socotită cea care includea și omofonia consoanei anterioare vocalei accentuate, de tipul sufe-rinți/pă-rinți, poate/ne-poate, soare/prin-soare, impă-rat/cumpă-rat (un exemplu din franceză: i-mage/hom-mage/fro-mage), nu și varză/barză sau radă/vadă, sfoară/moară etc. În versificația actuală, deci și în epigramă, se practică rima suficientă care începe cu vocala accentuată, ca la barză/varză, de mai sus, sau părinți/fierbinți. Mai nou, nu se mai ține cont nici de vocala care precede vocala accentuată, când aceasta face parte dintr-un diftong, astfel încât, toană nu mai rimează numai cu goană, ci și cu pană/geană/mreană sau rară cu seară, ușoară, casă cu frumoasă și aleasă etc.

După întinderea rimei – numărul silabelor omofone – distingem:

-rima masculină(monosilabică) – cor/cobor/institutor,

-rima feminină(bisilabică) – ară/amară/financiară,

-dactilică sau proparoxitonă(trisolabică) – glorie/ istorie, babele/slabele etc.

Rima trisolabică sau proparoxitonă, mai ales cea încrucișată, scurtează versurile respective cu un picior prozodic, dăunând armoniei întregului catren: deși asemenea versuri pot avea același număr de silabe cu celelalte două, n-au nici același ritm, nici același număr de picioare prozodice. Dacă în interiorul versului, la cuvintele mai lungi, există și accente secundare susținute de cel principal care le urmează, în rima trisolabică, ultima silabă nu poartă niciun fel de accent, astfel încât cele trei „unități” ale rimei se încadrează în ritmul dactilic – UMOR MEDICAL: „Vă umilesc bipede-abjecte/ E tristă situația/ Că lefurile vi-s infecte,/ Dar nu chiar ca prestația.” În cazul unei poezii cu mai multe strofe(cf. Topârceanu), se creează, prin repetarea acestei alternanțe între versul scurtat și cel în ritm iambic sau trohaic (întâlnit la Coșbuc), se crează o armonie de dans sincopat (eventual dans popular), dar, în catren, n-are același suflu. Nu e lipsit de interes să remarcăm că, în cazul rimelor împerecheată, efectul e mai puțin supărător: „ I-a dat să rădă omului/Cum frunza-i dată pomului/ că-n viață râsu-și are rostul,/ dar nu și-atunci când râzi ca prostul.”

Există și rime mai ample decât cea dactilică, precum valurile/malurile din poezia eminesciană, dar în versificația epigramei rimele preponderente și recomandabile sunt cele masculine și feminine.

Rimele feminine, mai ales cele greu de găsit, se realizează, uneori, din materialul sonor a două cuvinte, al doilea fiind monosilabic, de obicei una din formele pronominale sau verbale atone, o conjuncție sau o prepoziție: votat-o/ NATO, cui/nu-i, Troia/apoi a, pruncă/ spun că, soia/dinapoia. Versurile cu asemenea rimă, considerată, în detrimentul epigramei, ca semn al măiestriei, corespund,

în majoritate, fenomenului numit în franceză enjabement: „încălecare, aruncarea în versul următor a unui sau a mai multor cuvinte necesare sensului versului precedent”. Or, rima nu este numai un ornament muzical, ci și un suport semantic al ideii și, după enunțarea/citirea versului respectiv, se face o infimă pauză de respiro și o rimă de genul cornute/ nu te lasă o clipă versul în aer. Și valoarea epigramei nu constă în rime rare/căutate/forțate sau în „enjabement”, ci în curgerea firească a ideii în muzicalitatea specifică foneticii limbii române. Reluând ideea că fiecare vers cere un moment de respiro, demn de subliniat este și faptul că n-au efect benefic nici pauzele mai mari impuse de cuvintele de umplutură, lipite, „ de serviciu”, adăugate pentru satisfacerea rimei și a măsurii versului, precum firește, negreșit, de bună seamă, bunăoară, în fine, evident.

În privința amplasării rimei în catren, distingem rimă împerecheată(aabb), rimă încrucișată (abab) și rimă îmbrățișată(abba). În comparație cu epigrama înaintașilor, în care se mai întâlneau și catrene cu o rimă (4 cu 2), epigrama actuală s-a cizelat, impunând două rime. Monorima imprimă o notă de monotonie(aaaa); „Cei ce se cinstesc din plin/ Uită de-un proverb latin:/Adevărul e în vin,/ Iar minciuna în scrutin”. Cea mai frecventă rimă este cea încrucișată, specifică poeziei culte, cea împerecheată fiind caracteristică poeziei populare. Sunt și epigrame reușite cu rimă îmbrățișată, dar, cum spunea și Silvia Popescu în „Epigrama – revista Cenaclului SATIRICON” nr.26/2006, Cluj-Napoca, ersul rămâne departe de versul purtător de poantă. Ea a realizat chiar o statistică a rimelor folosite în epigramele confrăților noștri din acest cenaclu: din totalul de 247 de epigrame, 155 sunt cu rimă încrucișată (63%), 73 cu rimă împerecheată și numai 17 cu rimă îmbrățișată.

P.S. – Renunțăm să mai publicăm partea a II-a a acestui studiu, care ar fi avut în vedere asonanțele și alte aspecte privind rima în epigramă, urmând îndemnul surprinzător apărut chiar în această revistă – ghid al oricărui epigramist care scrie în limba română: „eterna cruciadă împotriva asonanțelor sau a folosirii unor accente mai puțin ortodoxe ne va părea excesivă și într-o anumită măsură chiar inutilă” etc. (EPIGRAMA, nr. 62, decembrie 2012, p.20-21). Nu dorim să deranjăm pe nimeni prin aceste articole scrise la solicitarea confrăților, prin strădania noastră de ani de zile de a oferi, pe înțelesul tuturor, repere pentru scrierea unei epigrame valoroase, conform statutului ei, statut care i-a asigurat perenitatea. Și, dacă nu-l păstrăm, acest „țânțar” al literaturii, care a supraviețuit „dinozaurilor” de sute de pagini, va fi copleșit până la sufocare de subproducțiile care umplu volume întregi și va ieși în afara literaturii.

Mulțumim celor care ne-au scris/telefonat apreciind „îndrumările” noastre, oferite cu bunăcredință și cu pricepere de specialist în domeniu.